

1958 SAUSIS
(JANUARY)
VOL. IX, NO. 1

Laiška *lietuviams*

KAI metai po metų keičia gyvenimo srovę,
tai gal ir žmogus kartais pagalvoja:
ar eiti su nauja srove, ar laikytis senosios?
Mes turime gerbti tėvų palikimą – tradicijas,
bet jeigu jų aklai laikysimės,
nepritaikydami prie besikeičiančio gyvenimo,
tai neisime savo tėvų pėdomis:
jei būtų jie taip elgęsi – tradicijų nebūtų sukūrę.
Nepripažinti to, kas yra, nebūtų išmintinga,
tačiau nedaug išminties būtų ir tuo atveju,
kai stovėtum ten, kur esi, džiaugtumės tuo, ką turi,
o nesistengtum žengti pirmyn ir kilti aukštin.

JONAS ADOMAVICIUS, M.D.
6515 S. CALIFORNIA AVE
CHICAGO, ILL. 60629
U. S. A.

ŠIRDIES PERLAI – LAIŠKAI A. GRAUSLYS

Mūsų socialiai nusiteikusi prigimtis bendrauja su kitais arba asmeniškai sąlyčiu arba laišku. Labai dažnai laiškas būna mįslingesnis ir įdomesnis negu asmeniškai bendravimas (turiu galvoje gilesnės dvasios žmonių susirašinėimą), nes laiško neišvengiami nedasakymai ir neaiškumai neleidžia žmogui per daug prisiartinti prie kito žmogaus. Laiškas rašančių žmonių visados palieka kažkokiam susvajintame šešėlyje ir neduoda progos taip aiškiai pajusti jo netobulybes, kurias daug greičiau pastebime asmeniškai bendravime ir dėl to lyg pabundame iš svajingo idealizavimo. Dažnai žmonės laiškai labai suartina, o fizinis bendravimas jau seniai juos būtų išskyres. Žinoma, kartais gali pasitaikyti ir priešingai — laiškas gali būti blogai suprastas.

Rašydamas šį straipsnį, galvojau tik apie tuos laiškus, kuriuos noriu vadinti tikraisiais, t. y. tie laiškai, kur jaučiamas dvasios bendravimas, kurie daugiau ar mažiau yra širdies įkvėpti, kur širdis paliečia širdį. Čia negalvoju apie tą daugybę šalto mandagumo, oficialumo ir melo dvasios padiktuotų ir prirašytų popieriaus lapų, kurie laiškais gal tik dėl to vadinami, kad yra paštininko atnešti.

Kiekvienas laiškas yra mįslė, nes kas gali tiksliai nujauti, kiek ir kuriame laipsnyje už to laiško stovi žmogus su savo autentišku jausmu ir kiek tas laiškas yra tik priedanga, norinti paslėpti tikruosius rašančiojo jausmus.

Šiuo atžvilgiu dažnai laiškas tą tikrąjį žmogų labiau atskleidžia negu asmeniškai sąlytis, nes rašytas žodis paprastai būna labiau apgalvotas negu kalba. Bet, antra vertus, laiške slypintis melas būna rafinuotesnis, sunkiau susekamas negu žodžiais ištartas, nes žodžiu pasakytą melą kartais gali iš veido išraiškos ir iš balso netikrumo išskaityti. Todėl galima drąsiai sakyti, kad laiške vienu ar kitu būdu atsispindi rašančiojo dvasia.

Įvairūs paskatinimai verčia imtis plunksnos, todėl yra įvairių laiško rūšių. Visai nevadintini laiškais visoki prekybiniai pasiūlymai ir pranešimai. Juose vienas nežinomasis kreipiasi į kitą nežinomąjį, nes vienas kitam jie nėra pažįstami. Čia nėra jokio dvasinio sąlyčio, kurio niekas tokiuose laiškuose nė nelaukia.

Tikrais laiškais negalima vadinti nė anonimų. Juose asmuo su asmeniu nesusitinka ir to susitikimo nenori, nes vienas jų savo asmenį slepia. Anonimai tai tik laiško parodija ir piktnaudojimas. Tai absoliutine prasme pasakytina apie piktus, užgaunančius, tiesa neparemtus anonimus. Bet kartais gal gali būti pateisinami pilni išpėjamos artimo meilės, tiesa paremti anonimai tam asmeniui, kurs dėl savo liguistai jautraus charakterio žodinio išpėjimo nepriimtų. Manau, kad ir didžiausias anonimų priešas būtų dėkingas tam nežinomajam, kurs laiške jį išpėtų pasisaugoti jam gresiančių pavojų.

V. K. Jonynas

Kalėdų žvaigždė (medžio raižinys, 1949)

Išvairūs švenčių proga siunčiami atvirukai dažniausiai taip pat nėra laiškai. Tai tik papročio vykdymas. Iš tokio "laiško", kuriame pasveikinimas iš anksto atspausdintas ir po kuriuo siuntėjas tik pasirašo, neįjuntama nei dvasios, nei širdies, nei asmenybės. Gal kas tokiam pasveikinime ir mato išreikštą "dar nepamiršau tavęs", bet jei tokiais "laiškais" žmonės pasikeičia tik kartą į metus, tai tas nepamiršimas neįtikinamai skamba. Visai kitas dalykas, jei prie tokio pasveikinimo vienas kitas nuoširdus sakinytis prirašomas. Tada jis gali virsti tikru ir nuoširdžiu pasveikinimu.

Laiškais yra vadintini reikalo padiktuoti prašymai. Tai garsesnis ar ty-

lesnis pagalbos šauksmas. Tokių laiškų šiandien beveik visi gauname iš Tėvynės. Už tokių laiškų dažniausiai slepiasi užverktos akys, pairę nervai, įdubusios džiovininkų krūtinės ir skausmingas atsakymo laukimas.

Ypatingą vietą gyvenime užima meilės laiškai. Ten kartais būna tiesiog neįtikinamai stipri jausmo įtampa. Meilės romantika dažniausiai yra daug stipresnė laiškuose negu realybėje, nes laiškuose ji yra dvasingesnė ir daugiau duoda vietos svajonei, kuri yra rojus, nusileidęs į žemę. Fizinis artumas tą svajonę slopina ir gesina. Nenuostabu, kad šios rūšies laiškai patenka į literatūrą. Tik prisiminkime, kad ir L. Bloy, to didelio atsivertėlio ir giliai tikinčio, "Laiškus sužieduotinei". Tie meilės laiškai, kurie net "atsiskyrimą paverčia tobulesniu ir saldesniu artumu" (A. Maurois), praeityje, kai buvo daugiau romantiškos dvasios, būdavo saugojami ir rakinami brangiose dėžutėse. Tokie laiškai gal labiausiai parodo, kas žmogus yra, nes niekur kitur žmogus taip psichiniškai neapsinuogina, kaip meilėje.

Simpatiški ir artimo meile dvelkiantys yra atsiprašymo laiškai (jei ką užgavome ar kas užsigavo), padėkos (už parodytą nuoširdumą ar padarytą geradarystę) ir užuojautos (kam nors artimam rimčiau susirgus, jo šeimos nariui mirus, tarnybos nustojus, šeimai suirus ir t.t.). Kaip tokie laiškai yra reiti! O jie juk yra gražiausi artimo meilės pasireiškimai. Tikri perlai gali tokiomis progomis išsiveržti iš širdies ir suspindėti laiško puslapiuose. Ir niekada kitomis progomis tokį laišką gaunąs nepajunta, koks stebuklas yra gera širdis!

Klaikumu, bet drauge ir amžinybe padvelkia mirtin pasmerktųjų laiškai.

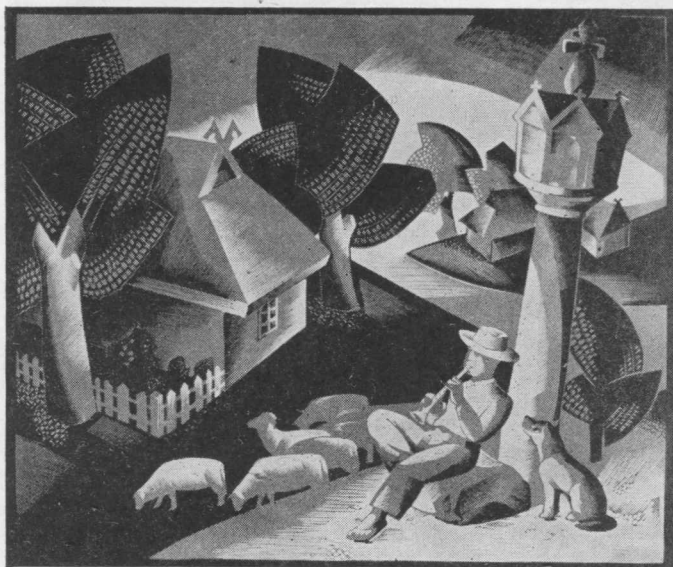
Klaikiu nejaukumu mums amžinai prisimins tie Sibiran vežamųjų jausmų pareiškimo laiškeliai, kurie per užkalėtų vagonų plyšius buvo išmetami laiškanėšio - vėjo žiniai su viltimi, kad gal jie pateks į gailestingesnių žmonių rankas ir praneš pasauliui jų širdies skausmą.

Pasitaiko labai jautrių žmonių, kurie rašo laiškus, skiriamus kokiam nors labai artimam žmogui, bet kurių dėl įvairių priežasčių neišsiunčia. Tai laišškai sau, tai psichinės įtampos išsiliejimas, kuris tam tikras sunkias gyvenimo valandas palengvina. Tokie laišškai tai įžanga į dienoraščių rašymą. Dienoraštis — tai niekam kitam, o tik sau pačiam skiriami laišškai, kurie, anot G. Hauptmano, yra sielos kvėpavimas, kuris saugo ją nuo uždusimo. Žymiųjų žmonių laišškai ir dienoraščiai dažniausiai po jų mirties atspausdinami ir virsta visuomenės nuosavybe. Reikia pasakyti, kad niekas taip neat-

skleidžia didžiųjų žmonių vidaus, kaip jų dienoraščiai ir laišškai. Štai dėl ko šios rūsies literatūros gana daug turime. Besidomaujantiems žmogaus vidaus pasauliu, ši literatūros rūšis yra pati įdomiausia.

Pagaliau dar yra laiškų, rašomų apaštalavimo tikslu, rūpinantis artimo sielos pažanga — tai šventųjų laiškai. Kitokiems tikslams šventieji laiškų visai nerašė. Šie laišškai dvelkia amžinomomis vertybėmis. Tai tikros liepsnos iš šventųjų vidaus besiveržiančios. Tai šv. Rašte esamų apaštalų laiškų atspindžiai. Štai dėl ko Bažnyčia yra rūpestingai surinkusi ir išleidusi šventųjų laiškų ir jų dvasinio gyvenimo pulsą rodančius dienoraščius. Prisiminkime šv. Ignaciją Loyolą, šv. Terezę, šv. Joną nuo Kryžiaus, šv. Pranciškų Salezietį ir kitus.

Kalbant apie žmonių moralinę laikyseną laiškų atžvilgiu, reikia pirmiausia pabrėžti tą ypatingą nemažą

V. K. Jonynas
Piemenėlis (spalvotas
medžio raižinys, 1933)

žmonių skaičiaus bevališkumą atsakyti į laiškus, visai negalvojant, kad šitokiu elgesiu neretai pažeidžiama artimo meilė. Aštriausia to bevališkumo forma — tai visai neatsakyti ypač į tuos laiškus, kurių turiniu nesi suinteresuotas. O juk neatsakyti į laišką — tai sunkus žmogaus užgavimas. Tai tas pat, ką ir nepaspausti ištiestos rankos. Toks neatsakymas yra ryšių nutraukimas. Tai nemažas nusikaltimas artimo meilei. Taip elgiasi tik egoistas, kuriam yra malonu gauti laišką, bet kuris nenori to malonumo padaryti kitam, kuris tą laišką jam atsiuntė.

Kai kurie savo bevališkumą šiuo atžvilgiu bando pateisinti, kad tie jų gauti laišškai esą neįdomūs, bedvasiai, todėl nesinori į juos nei atsakyti. Tiesa, kad šiais laikais nedaug gauname tokių laiškų, kurie į širdį prakalba, kurie, laiko bandymą atlaikę, ir po eilės metų sušildo iš naujo širdį. Tiesa, kad, nykstant asmenybėms, nykstant dvasingumui žmonių sielose, mažėja vertingų laiškų gavimo galimybė. Tačiau, pamirštant savo egoizmą, kurs visur tik malonumus medžioja, reikia pagalvoti ir apie kitus, kurie, rašydami laišką, tikėjosi atsakymo. Neatsakyti į laišką reiškia apvilti žmogų. Mes, tremtiniai, esame labai aiškiai pajutę, ką reiškia artimųjų laiškas mūsų gyvenime, kai ilgesnį laiką geležinės uždangos atskirti, pagaliau pradėjome susirašinėti. Ne vienas ten mūsų laiškų dar labiau negu siuntinių laukia. Tikrai liūdnas likimas yra tų, kuriems niekas neparąšo ir kurie neturi jokio atramos taško laisvame pasaulyje.

Skausme ir apleidime žmogus labiau ilgisi gero širdies lydimo žodžio negu duonos, nes duona yra lengviau gaunama negu geras žodis. Kiek daug tokių gerų žodžių galima pasiųsti lai-

kais, žodžių, kurie, anot G. Tulauskaitės, "pražysta širdyje", žodžių, kurie suskamba paskaičiusiojo sieloje kaip gražiausia melodija ir virsta ilgai, ilgai girdima simfonija. Geri laišškai — tai, baltosios žuvėdros, skraidančios virš mūsų gyvenimo vandenyno. Štai kodėl laiškų rašymas ir į juos atsakinėjimas yra vienas gražiausių artimo meilės parodymų.

Tikrai laimingas tas, kuris turi dvasiniai turtingesnių žmonių, iš kurių kartkartėmis gauna laiškų. Gilesnis dviejų jautrių sielų susirašinėjimas sujudina jų dvasių jausmo vandenų gelmes, kurios išplauna į krantus nenujaustus dvasios perlus ir jais viena kitą apdovanoja. Gilus jausmas negali nesulaukti atgarsio. O kokių turtingų ir neišsemiamų jausmo kasyklų yra žmogaus širdyje! Tik dažnai niekas nenori kasti. Kiek nuostabiai gražių brangakmenių suspindėtų prieš mūsų akis, jeigu tik jų ieškotume! Apie tuos brangakmenius savo eilėraštyje taip sako poetė G. Tulauskaitė:

*"Ranka kai pradeda rašyti
Širdies dainuojamus žodžius,
Aš lyg lakštingalą mažytę
Jazminų krūmuose girdžiu"*

(Rugsėjo žvaigždės, 53 p.).

Toji "lakštingala mažytė" tai yra simbolis tų turtų, kurie pasirodo širdyje, kai ji tampa pajudinta. Tai perlai, kurie slypi širdyje ir kurie išplaunami, kai širdis prabyla. Laimingas, kuris miniažmogių minioje sutinka žmonių, ne tokių kaip visi. Bendravimas su jais, nors ir laiškais, bus jiems dvasinio džiaugsmo šaltinis. Tokių laiškų rinkiniai pasidarys jam dvasios židiniu, prie kurio jis susišildys, kai dvasia šals ir širdis stings. Jie tikrai jam bus, anot H. Radausko, "išbirę iš dangaus laišškai".

JUOZAS MIKUCKIS

GRĮŽIMAS

Kareiviai po Romą per dieną ir naktį
Krikščionis vis gaudė užmušti, užplakti.
Jau kratė kiekvienus namus,
Kiekvieną jau stabdė romėna...
Gi žadino Petras šviesus:
Mylėti tik Kristų — Jį vieną!

Jam šaukė krikščionys: Apaštale mūsų!
Tu bėki! Čia daug mūsų brolių užduso...
Tu bėki į tolimą šalį, —
Čia melas, čia turto galybė,
Čia žodis dar nieko negali!
Tu bėki, kur rastum ramybę!

Ir rytmetį tyku, malonu, be vėjo
Iš Romos nuvargintas Petras išėjo...
Bet kas ten? Kas eina keliu?
Šviesa nuo jo pilas auksinė,
Jam lenkias galvelės gėlių
Ir byra rasa sidabrinė.

Ir Petras pažino mieliausiąjį Kristų.
Jam tarė: Atleiski, paklausti išdrustu, —
Ir kur gi, o Viešpatie mūsų,
Tu eini? Ar galiu aš patirti?
Jam Kristus atsakė ramus:
Einu už tave aš numirti...

Nusiminė Petras ir Romon sugrįžo
Pakelti kančios aureolę ir kryžiu...
Puotauja tironas iširdęs —
Jį puošia ir laurai ir mirtos...
O Petrui vis veržias į širdį:
Einu už tave aš numirti!

V. K. Jonynas

Vilniaus Madonos vitražas Marquette Parko bažnyčioje (1956)

DESTRUKTYVIO

Viena žalingiausių bendruomeniniam sugyvenimui žmogaus emocijų yra nepagrįsta viens kito neapykanta. Ši neapykanta yra bene pati skaudžiausioji rykštė, plakanti mūsų visuomenę, ardanti gerus draugijų santykius, žlugdanti tautinio susipratimo vienybę.

Kai žmogus be pagrindo neapkenčia kokio asmens ar asmenų grupės, jo veiksmuose galima rasti daug iracionalumo, neprotingumo. Ir pati neapykantos emocija tada tampa paini, sunkiai suprantama, neturinti protu apčiuopiamo elemento. Gal tik vieno anglų materialistinės pakraipos filosofo Hobbes sistemoje tarpusavio neapykanta (kol žmogus gyvena jo vadinamame "gamtos stovyje", t. y., prieš jam įsijungiant į bendruomeninį gyvenimą) yra laikoma "natūralia", plaukiančio iš pačios žmogaus prigimties, ir dėl to protu pateisinama. Bet kai žmogus išeina iš "gamtos stovio" ir sukuria bendruomenę, jis turi, sako Hobbes, savo igimtąjį žvėriškumą nugaltėti bendrojo sugyvenimo labui. Atseit, ir Hobbes sistemoje tarpusavio neapykanta bendruomenėje neturi vietos, protu yra nepateisinama.

Mūsų laikų psichologai ir psichiatrai randa, kad šios emocijos pagrinde glūdi kartais tam tikra iliuzija, kuri pasižymi subjektyviu ir iracionaliu kito asmens elgesio aiškinimu. Nekęsdamas kurio nors asmens, žmogus vaizduotėje sukuria iliuziją, kad ir jo tas asmuo nekenčia. Tokiu būdu net ir nekalčiausieji ano asmens gestai ar žodžiai atrodo jam lyg būtų antagonizmo ženklai, daromi iš neapykantos jam. Šis įsivaizdavimas pasireiškia dažniausiai tik paprasto įtarinėjimo forma. Bet yra asmenų, kurie išvysto įtarinėjimo maniją iki tokio kraštutinumo, kad turi būti uždaryti psichiatri-
nėje ligoninėje. Kai kurie kenčia visuotino persekiojimo komplek-

są: jiems atrodo, kad visas pasaulis yra sukilęs prieš juos, ir jie jaučia pareigą nuo visų gintis. Šitokius psichinius ligonis vadina paranoikais. Visuomenėje jie yra nepageidaujami, nes jie ne tik įtarinėja visus, bet ir reaguoja į savo iliuzijų sukurtą savęs persekiojimą nepagrįstu pykčiu, aštriais žodžiais ir veiksmais.

Kol šitas kompleksas nėra išėjęs gerokai iš kraštų, tol paties žmogaus nelengvai pastebimas. Ne kaltų asmenų įtarinėjimas neapykanta sau yra toks gyvas ir įtikinantis, kad paranoikas nelaiiko jo jokia iliuzija. Jam atrodo, kad tai yra tikras dalykas, pagrįstas faktais ir sveiko proto išvadomis. Už tai paranoikui, esančiam net ir pradinėje ligos stadijoje, yra sunku psichopatiškuosius simptomus atpažinti ir pradėti gydytis. Šiame dalyke paranoikas skiriasi nuo kitos rūšies psichinio ligonio, būtent to, kuris serga kokios nors rūšies fobija arba nepagrįsta baime. Yra žmonių, kurie išvysto, pvz., tamsių vietų fobiją dėl to bijo eiti į tamsų kambarį, arba pradeda rūpintis tokiais dalykais, į kuriuos normalus žmogus nekreipia daug dėmesio. Šitoks, vos pažinęs savo fobiją, tuojau stengiasi nuo jos išsigydyti. Bet taip nedaro paranoikai. Paranoikai įtarinėja, neapkenčia ir, rodos, nori ir toliau įtarinėti ir neapkęsti. Jie nerodo jokio intereso savo nepagrįstą neapykantą atsikratyti ar iš jos išsigydyti. Dėl to, žiūrint iš protinės sveikatos taško, neapykanta yra pati pavojingiausia emocija. Ji apakina net ir kitais atžvilgiais sveiką protą. Kartais asmuo paklaustas, ar jis ko nors neapkenčia, atsako, gink Dieve, nieko. O tikrumoje kiekvienas jį pažįsta kaip žiaurų kurios nors draugijos iškoneveikėją. Jis tos draugijos nenori nė iš tolo matyti. Tegul kas pabando pasiūlyti, kad jis darytų žygių iš tos ligos išsigydyti. Kaip? Ar nuo dabar reikės man tą draugiją mylėti?

Ir taip neapykanta lieka nepagydoma. Ji, kaip ir kiekviena neprižiūrima liga, plečiasi, didėja, auga. Jeigu iki šiol nekentei vieno asmens, tuoj pradėsi nekėsti to asmens draugų; jeigu nekenti jo draugų, tuoj nekėsi visos tautos, kuriai tas asmuo priklauso. Neapykanta siaurina žmogaus akiratį. Ji mažina ir mažina draugų ratelį, kol pagaliau žmogus pasijunta esąs vienas, visų neapkenčiamas ir persekiojamas. Pasaulis sukilo prieš jį, ir jis neturi, kur glaustis. Jis reflektuoja savo neapykantos emocijas į tuos, kurie tikrumoje, gal būt, visai apie jį negalvoja. Nei jie jo nekenčia, nei jiems jis rūpi. Jis yra apgautas savo paties sukurtų iliuzijų. Jis tapo paranoiku.

Paranoiškų simptomų randama ne tik pavieniuose asmenyse, bet ir asmenų grupėse. Istorijoje užtinkame visą eilę socialinių iškrypimų, kuriuos galima klasifikuoti kaip paranoiškus neapykantos pasireiškimus. Štai kad ir negrų rasės neapykanta Jungtinėse Amerikos Valstybėse. Šaltai pagalvojus, negrai yra žmonės kaip ir visi, kai kuriais atžvilgiais dar patvaresni ir sumanesni už baltuosius. Tačiau jie yra nekenčiami. Kažkokia paslaptinga iracionali jėga verčia vieną žmonių grupę nekėsti kitos žmonių grupės, būti viena kitos priešais, įžiūrėti skilimą ten, kur jo turėtų visai nebūti. Kiti atvejai: visame pasaulyje paplitusi žydų neapykanta, tautinių mažumų nepageidaujamumas, nekaltų ir bejėgių grupių persekiojimai.

Lietuvių tarpe irgi randame panašių reiškinių. Kaip gi kitaip turėtume aiškinti tam tikrų grupių tarpusavio antagonizmą ir neapykantą, jei ne paranoiškumo simptomais? Savo ideologija ir siekimais tos grupės yra giminingos, viena kitai neprieštaraujančios. Abi viena kitą papildo, siekiant to paties tikslo. Tačiau kiek rašalo išliejama, kiek burnos priaušinama tikslu viena kitą apšmeižti, iškelti nepageidaujamus faktus, nuvertinti. Naudos iš to jokios, nes, viena kitos nekėsdamos, jos tik kenkia greitesniam tikslo pasiekimui, kurio abi nori. Nesant pagrindui tikrai neapykantai, viena grupė sukuria iliuziją, kad yra kitos nekenčiama, ir tada moraliskai jaučiasi įpareigota atidaryti ugnį savo garbei apginti. Antagonizmas tarp mūsų lietuviškųjų organizacijų kartais yra toks didelis, kad, iš šalies žiūrint, gali atrodyti, kad visa tauta pergyvena savo grupiniuose santykiuose kažkokį persekiojimo kompleksą. Kad politinės partijos viena kitos nekenčia, tai dar yra suprantama. Bet kad ir draugiškosios ideologijos organizacijos ir net savo prigimtimi "nekovingi" kultūriniai sambūriai įtarinėja vieni kitus, tai neperdėsim pasakydami, kad čia turime pavojingą psichopatijos apraišką, kurią verkiant reikia šalinti iš savo tarpo.

Emocijas, kaip žinome, nėra visuomet lygios ir pastovios. Jas galima palyginti svarstyklėms, kurios pakrypsta į vieną ar į kitą pusę, arba stovi lygsvaroje. Normalaus žmogaus emocijos nuolat keičiasi, persisverdamos tai aukštyn, tai žemyn. Šiandien jis yra linksmas, rytoj bus liūdnas, ryte yra geras, vakare piktas. Nėra tokio žmogaus, kurio emocijos būtų visuomet vienodos. Jeigu tokį ir užtiktumė, jį pavadintume greičiau nenormaliu negu normaliu. Normalumas nereiškia emocijų lygumo, bet racionalų jų kontroliavimą. Pačią emociją arba vidinį jos išgyvenimą suvaldyti nevisada pasiseka, dažniausiai visai neįmanoma. Todėl emocijų balansavimą suprantame ne kaip jausmo suvienodijimą, bet kaip suvaldymą išvirsinės jų išraiškos. Mes galime justti pyktį, neapykantą, bet susivaldyti nuo pykčio veiksmų.

Neapykantos priešingybė yra meilės dorybė. Meilėje paprastai skiriame meilės jausmą nuo meilės dorybės. Pirmasis yra tam tikras juslinis patraukimas prie malonaus objekto, o antrasis yra nusistatymas daryti kitam asmeniui gera. Tikroji meilė tad nėra jausmo išgyvenimas, bet valios veiksmas. Tai nėra emocinis malonumo pergyvenimas, bet valios nusistatymas daryti kitam, nors kartais ir nelabai patraukliam asmeniui gera. Tas pats galioja ir neapykantos pasauliui. Čia irgi reikia skirti neapykantos jausmą nuo valios sutikimo tam jausmui pasiduoti. Spontaniškas antipatijos pajutimas dar nėra tikroji neapykanta, o tik jos jausmas. Už šį žmogus nėra morališkai atsakingas. Moraliniai bloga neapykanta yra valios sutikimas su jaučiama antipatija, noras ją išreikšti.

Norint atstatyti psichinę lygsvarą, daugiausia dėmesio reikia kreipti į proto ir valios veiksmus. Protas padiktuoja, kas yra teisinga, o valia nori, kas yra gera. Šaltas protavimas pasako, kad neteisingai ko nors nekęsti yra neprotinga. Jeigu valia paklauso šio dėsnių, sakome, kad žmogus elgiasi pagal principus; jeigu nepaklauso, sakome, kad žmogus elgiasi neracionaliai, paveiktas vien tik jausminių impresijų. Ką valdo jausmai daugiau negu protas, tas niekad neįsigys balansuoto būdo. Toks lengvai gali tapti paranoiku ar kitokiu psichiniu ligoniu. Įsisiūbavę jausmai suparaližuoja proto galią, ir žmogus pasidaro netinkamas tvarkyti savo privatų gyvenimą, ir *a fortiori* bendruomeninį gyvenimą. Nevaldomi jie tampa destruktiviąja galia, kuri ardo ne tik asmeninę žmogaus sveikatą, bet ir socialinę žmonijos sugyvenimą. Bendruomeninės tvarkos viltis glūdi pačiame individe, ir mes kartais daugiau pasitarnausime bendram labui, suvaldydami savo emocijas, negu pasiduodami jų akstinui nuolatos ieškoti teisybės, tuo labiau, kad toji ieškoma teisybė kartais gali būti grynai subjektyvi.

prie šeimos židinio

MEILĖ YRA AUKA

* * *

S. SUŽIEDĖLIS

PASAULĮ kurdamas Viešpats pabaigai sutvėrė žmogų. Tačiau ne vieną, o du. Vieną anksčiau, bet tasai nerado į save panašaus. Jam reikėjo kito žmogaus, kuris turėtų tai, ko jam pačiam trūko ir ko tam antrajam taip pat truks. Nei vieno nei antro Dievas nesutvėrė tokio, kad nereikėtų dar kuo kitu papildyti, kai, abiem skyrė būti kitų žmonių tėvais. Dievas sutvėrė du, kad būtų viena. Jis sutvėrė šeimą. Vyro ir moters ryšiu vainikavo visatą, harmoningą savo kūrinį, kad ateisiančios kartos savo harmonijos irgi ieškotų šeimoje.

*

Šeimon ateina nebepakartojamas dviejų asmenų originalumas ir lyčių skirtybės. Nėra kitos tokios institucijos, kuri po vienu stogu suvestų tokias dideles priešybes ir kartu statytų uždavinį susiderinti. Jauni žmonės nevisada turi galvoje, kad toks uždavinys yra. Veikiami didelės traukos būti drauge, jie neapskaičiuoja savo jėgų, kurių reikės šeimos harmonijai siekti. Pasitikima meile. Bet ji nėra žmogaus rankose stebukladarė, kai susitinkama

su didelėmis priešybėmis. Geriau iš anksto kai ką pramatyti, kad bendro gyvenimo dalia būtų lengvesnė.

Šeimai reikalingi kai kurie bendri pagrindai — sutarimas pasaulėžiūroje, tikėjime, tautiniuose reikaluose. Skirtinga tautybė ne tiksliai išskiria tėvus — nesvarbu kaip karšta bebūtų jų meilė — bet ir naujajai kartai neduoda vienodo charakterio, tos savo tautos individualybės, kuri siekia toli per kartų kartas. Dar motinos būtyje "žmogus įgyja... savo tautos tipą su visomis jo ypatybėmis" (A. Maceina). Tie vaikų tipai pasidaro skirtingi, jei yra skirtingų tautybių tėvai. Tėvai tuo būdu padidina priešybes dar šeimos lopšyje, pasunkindami ir taip nelengvas savo pareigas. Motina ar tėvas, kad ir kaip jie besistengtų, nevisada pajėgia vaikus savo tautai išlaikyti, jei abu nėra tos pačios tautos. Mišri šeima suskyla arba savo tautai sudyla.

Tai yra vienas iš pavyzdžių, kaip iš anksto nepašalintos priešybės neleidžia šeimai harmoningai augti. Kiti priešingumai taip pat reikalauja milžiniškų dvasios jėgų juos suderinti.

Bet nors būtų pašalinta visa, kas nuo jauno žmogaus priklauso ir ką apdairi bei išmintinga meilė pradžioje gali padaryti, vis tiek šeimoje liks viena priešybė, kuri kartu yra ir jos trauka — tai kitos lyties asmuo.

*

Žmogus kaip asmuo nepradingsta nė šeimoje. Jis ieško papildymo, bet ne sunaikinimo. Šeimos paskirtis yra du asmenis tobulinti, ne vien tik naują gyvybę pažadinti ir ją auklėti. Vedusiųjų tobulėjimas yra vienas iš šeimos uždavinių, jos harmonijos siekinys, kuris labai dažnai išleidžiamas iš akių, o tai atsiliepia vaikams. Tėvų netobulumai bei jų kaltės siekia iki keltos kartos. "Mūsų tėvai valgė nepirpusias vynuoges, o vaikams dantys atšipo" — pastebi Šventasis Raštas.

Šventas šeimos pagrindas, sakramentas, vaikams yra garantija, kad jie nebus lengvabūdiškai pamesti, nes prie įgimtos meilės prisideda ir tėvų tikėjimas. Tėvams sakramentinis ryšys reiškia, kad jie neapleis vienas antro, iki bus gyvi. Sakramento teikiama malonė padeda pasiekti didesnės harmonijos dviejų asmenų, kuriuos jungia meilė, bet skiria priešybės. Šiuo atžvilgiu laukiama iš kito tikros meilės, o ne jos iškraipos. "Kiekviena meilė paprastai randa gyvenime savo karikatūrišką iškrypimą" (St. Šalkauskis). Tai esti šeimoje tada, kai teieškoma savęs, einama iki kraštutinio individualumo, pristingama auکوјimosi kitam. Tikroji meilė siejasi su pageidavimu kitam gero. O tai reikalauja abiejų aukos.

Meilė yra ne kas kita, kaip auka. Didžiausia auka buvo Kristaus, Dievo Sūnaus, nes Dievo ir meilė yra didžiausia. Bet jei žmonėms pasakyta, kad jie savo tobulėjimu artėtų į Dievą, tai ir iš žmogaus reikalaujama aukos

meilei palaikyti. Jauniesiems, vienam į kitą išžiūrėjus, to pasiaukojimo nestinga. Meilės srautu jie veržiasi per didžiausias kliūtis, kartais eina iki mirties, kad tik tai būtų drauge. Tačiau drauge suėjus ir pasiekus artumos, dažnai pasitaiko, kad dvasios įtampa atsileidžia, auکوјimasis vieno antram susilpsta, kaip vaga upės, nutekėjusios nuo kalnų į slėnį. Vandenyis yra kartu, bet plačiai išsilieję, be gilumo ir jėgos, arba ir bala pavirtę. Atsitinka tai dėl to, kad krantai nesuveržti; kad vedusiems pristigo savitvardos ir aukos. Auka yra jėga, kuri nuolatos palaiko dvasios įtampą. Meilė jos reikalauja lygiai tiek, kiek ir artumo.

Kai meilė savo artumu du žmones suveda į šeimą, ji tuojuo prieš akis pastato auką. Aukos keliu ateina nauja gyvybė. Motina tai išgyvena daugiau, negu iš šalies atrodo. Bet kas toliau seka, nebūna jai lengviau, kai žingsnis po žingsnio vaikas tolsta. Norėtų jį laikyti arti savęs visą laiką, bet motina auکوјiasi dėl vaiko savarankaus gyvenimo. Jai pagaliau belieka tik dvasiniai ryšiai su tuo, ką ji nešiojo savyje. Jei neliktų nė tų ryšių, neliktų jai nieko, vaikui iš namų išėjus. Artumą motinai atstoja vaiko meilė, kad ir iš tolo. Kad tik būtų ta meilė.

Tačiau namie motinai turi likti meilė artumeje ir auکوје visą laiką — tai vyro meilė. Bet ar ji bus išlikusi tokia pati, kaip jaunatvėje? Tai priklauso nuo abiejų — nuo to, koku keliu bus eję nuo pirmų susitikimų. Pirmoji trauka paprastai būna jau nebe viršūnėje. Su ilgėjančiais metais ji leidžiasi žemyn, kaip vakarinė saulė. Tačiau dvasinis suartėjimas ir auکوјimasis vieno antram turi vis kilti aukštyn. Kai "fizinis žmogaus gyvenimas eina laužta linija, kuri iš pradžios kyla į viršų, paskui eina aukštumeje ir pagaliau

V. K. Jonynas
 Ilustracija "Lokio" knygai
 medžio raiziny, 1947

krinta į apačią", tai "dvasinis gyvenimas gali nuolat ir nenutrūkstamai kilti į viršų" (St. Šalkauskis). Taip išlaidoma dvasios jaunatvė ir pirmą kartą meilė, nors veidas būtų vagotas klostėmis ir plaukai paširmę, nors mums iš šalies atrodytų, kad nėra jiems ko vienam antru žavėtis. Čia yra viena paslaptis: juo daugiau paliks tarpusavio orumo ir pagarbos nuo pat pradžios, juo ilgiau tvers žavėjimasis vienas antru. Artumo reikia šiek tiek privengti ir pribijoti. Meilė jungia ir kartu skiria, kad du būtų viena ir vis dėlto kiekvienas būtų sau žmogus. Meilė

laikosi tarp švelnaus artumo ir privalo atstumo.

*

Koks turi būti artumas šeimoje, kad ir meilė laikytųsi ir asmuo būtų pagerbtas, gražiai ir poetiškai yra rašęs Lebanono filosofas Kahlil Gibran, gyvenęs ištėmimo Amerikoje, miręs 1931 m. Jis rašė:

"Jūs esate gimę būti drauge, ir jūs būsite drauge visą amžių. Jūs būsite drauge net ir tada, kai mirties platinimas išskirs jūsų dienas. Jūs būsite drauge tyliame Dievo prisiminime. O vis dėlto tame savo artume palikite tarpą siausti dangaus vėjams".

"Mylėkite vienas antrą, bet nesusiveržkite meilės grandinėmis. Geriau tebūna tai vilnijanti jūra tarp dviejų sielos krantų. Pripildykite vienas antro taure, bet negerkite iš tos pačios taurės. Valgykite tą pačią duoną, bet kiekvienas iš savo riekelės. Dainuokite, ir šokite, ir džiaukitės kartu, bet duokite laisvės ir vienišumui. Juk žinote: arfos stygos įtemptos atskirai, bet jos skamba nuostabios muzikos akordais".

"Atiduokite vienas antram savo širdį, bet ne taip, kad ją laikytumėte rankoje suspaudę. Dievo ranka tegali jūsų širdis išlaikyti. Stovėkite tvirtai greta vienas antro, bet ne per arti. Jūs žinote: bažnyčios ramsčiai stovi nesulipę, ir kiparisai bei ažuolai neauga vieni kitų unksmėje".

Šeima yra arfa ir šeima yra bažnyčia, kad dviejų širdžių žavi ir šventa melodija kiltų pagarbinti Viešpatį, kuris savo kūrinijai davė tą šventą vainiką, kai kūrė nebe vieną žmogų, o du.

(Mintys iš paskaitos, skaitytos studentų ateitininkų ideologiniuose kursuose Putname 1957 metų Didžiąja savaitę).

rūpimieji klausimai

AR GALIMA MELUOTI?

JUOZAS VAIŠNYS, S. J.

PRAEJUSIAME "L. L." numeryje buvo įdomaus įvykio aprašymas, pavadintas "Gailestingumo melu". Iš to aprašyto įvykio kilo klausimas: ar galima kada nors meluoti, turint prieš akis kilnų tikslą? Ten trumpai buvo atsakyta, kad melas yra blogas dalykas, todėl meluoti niekuomet negalima, nors tai darytum ir kilniausiam tikslui, nes ir kilniausias tikslas nepateisina blogų priemonių. Tačiau kiekvienam aišku, kad kartais tiesos pasakymas gali atnešti daug nemalonumų ar net atimti kito žmogaus gyvybę. Pvz., jei gydytojas pasakys pacientui tiesą, kad jis nepasveiks, toji žinia gali pacientui jau anksčiau būti mirties priežastimi. Arba jeigu tavo namuose nuo piktadarių pasislėpė žmogus, ir jie tavęs klausia, ar jis yra tavo namuose, tiesos pasakymas būtų to nekaltą žmogaus išdavimas piktadariams. Tad kaip tokiais atvejais elgtis? Žinoma, geriausia būtų nieko nesakyti, bet reikia atsiminti, kad tylą čia galėtų reikšti teigiamą atsakymą. Jei pacientas klausia, ar jis mirsiąs, o gydytojas į tą klausimą atsako tylą, tai pacientui bus aišku, dėl ko gydytojas tyli. Jei piktadariams paklausus, ar tas žmogus yra pasislėpęs namuose, namų savininkas tylės, jiems bus aišku, kad

savininkas tyli, nenorėdamas išduoti jo namuose pasislėpusio žmogaus, ir jie pradės jo ieškoti. Tad ar gali gydytojas sakyti ligoniui, kad jis pasveiks, jei gerai žino, kad jis mirs? Ar gali namų savininkas, sakyti, kad jo namuose nėra pasislėpusio žmogaus, jeigu tikrai jis yra juose pasislėpęs?

Kiekvienas žmogus yra ipareigotas sakyti tiesą, bet jis drauge yra ipareigotas ir laikyti paslaptis. To reikalauja pati žmogaus prigimtis ir artimo meilės įsakymas. Tad kaip šiuos du reikalavimus suderinti? Štai kur glūdi melo problema, kuri yra taip sunki, kad suteikė daug vargo visų laikų geriausiems moralistams ir kankino visais laikais pačias gudriausias žmonijos galvas.

Istorinis žvilgsnis į melo problemą

Melo problema buvo aktuali jau nuo seniausių laikų. Į klausimą, ar melas kada nors gali būti leidžiamas, Aristotelis savo etikos veikale, atrodo, atsako neigiamai. Platono doktrina šiuo klausimu yra švelnesnė. Savo garsiaame veikale, vardu "Respublika", jis leidžia kartais meluoti daktarams ir valdžios atstovams savo pacientų ir piliečių gerovei. Taip pat ir tarp modernesniųjų filosofų vyrauja

dvi skirtingos nuomonės. Kantas neleidžia niekuomet meluoti. Daugelis kitų nekatalikų filosofų tvirtina, kad galima meluoti, jeigu yra tikras reikalas. Atrodo, kad modernioji, pragmatizmu persunkta filosofija melo per daug nesibaido ir jį labai lengvai pateisina, išskiriant žmogaus garbę nuplėšiantį melą arba šmeižtus.

Ir Bažnyčios Tėvai laikėsi tai griežtesnės, tai švelnesnės nuomonės: vieni, sekdami Aristotelį, melą griežtai draudė, o kiti, Platono pavyzdžiu, tam tikrose aplinkybėse jį leido. Origenas ir Kasianas sako, kad pirma reikia gerai apgalvoti, ir jeigu matai, kad melas yra būtinai reikalingas, norint išsigelbėti iš kokios nors keblios padėties, jį turi nuryti, kaip ryjį kartų vaisių, norėdamas išgelbėti savo gyvybę. Net ir šv. Jonas Krizostomas mokė, kad galima kitą apgauti jo paties gerovei.

Plačiai apie melą yra rašęs šv. Augustinas. Jis laikosi Aristotelio doktrinos ir melą draudžia, tačiau pačioje savo veikalo pradžioje pabrėžia, kad melo problema yra be galo sunki. Jo doktriną seka beveik visa Vakarų Bažnyčia, vadovaujant didžiausiam krikščioniškosios filosofijos ir teologijos autoritetui šv. Tomui Akviniečiui.

Kas yra melas?

Sekant šv. Augustino ir šv. Tomo doktriną, melas yra apibrėžiamas: "locutio contra mentem", t. y. kalba priešinga turimioms žinioms ir įsitikinimui arba tokia kalba, kai sakomi žodžiai neatitinka galvoje turimos minties. Melas gali būti įvairių rūšių. Paprastai moralistų yra minimos šios melo rūšys: a) juokais pasakytas melas, b) bėdos arba išsisukinėjimo melas ir c) skriaudos melas. Skriaudos melas yra tuo atveju, kai meluodamas žmogus padaro fizinę arba moralinę

skriaudą savo artimui. Ši melo rūšis yra pati negarbingiausia ir biciausia.

Moralistų nuomone, melas yra blogas dėl to, kad prieštarauja tiesos dorybei. Jie sako, kad kalba žmogui yra Dievo duota tam, kad galėtų išreikšti savo mintis, o ne tam, kad jas slėptų arba klaidingai išreikštų. Todėl kalbėti netiesą esąs iš esmės blogas dalykas ir jokios aplinkybės jo negali padaryti geru. Žmogus yra socialinis tvarinys, jis yra skirtas gyventi bendruomenėje, bet melas yra didelė socialinio bendravimo kliūtis. Jeigu žmogus negali pasitikėti kito žmogaus žodžiu, tai negali būti kalbos apie jokią bendruomenę ar socialinį gyvenimą. Dėl to moralistai sako, kad kiekvienas melas, net ir juokais pasakytas, yra nuodėmingas. Juk kitas žmogus nevisuomet gali tuoj suprasti, kad tu ką nors juokais šakai, jis gali stipriai į tai reaguoti, ir iš to gali kilti jam didelių nemalonumų.

Paprastai melas yra lengva nuodėmė, bet sunki ji gali tapti tada, kai kitam iš to kyla didelių nemalonumų arba yra padaroma žymi skriauda. Melas yra tikrai negarbingas ir nesocialus elgesys. Žmogus, kuris yra linkęs meluoti, niekad nebus gerbiamas ir vertinamas visuomenėje. Meluoti mėgsta vaikai, norėdami lyg uždengti savo silpnumą, nesugebėjimą ir klaidas. Dažniausiai jie meluoja iš baimės. Taip pat ir suaugusio žmogaus melas beveik visuomet suponuoja jo silpnumą, bailumą, nesugebėjimą ir didesnes ar mažesnes klaidas. Melas labiausiai suaugusį žmogų paverčia vaiku. Melas yra didžiausias artimo meilės ir draugystės priešas.

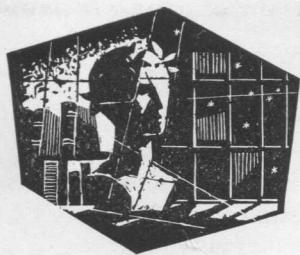
Tad yra visai suprantama, dėl ko visi moralistai yra taip griežti melo atžvilgiu. Melo neleistinumą galima įro-

dyti ir žmogaus protu ir šv. Rašto mokslu. Bet kaip elgtis tais atvejais, kai tiesos pasakymas atneštų didelių nemalonumų pačiam žmogui arba jo artimui? Juk, kaip jau minėjome, kar-tais tiesos pasakymas gali būti kitam net gyvybės praradimo priežastis. Kai kurie griežtesnieji moralistai į tai trumpai atsako: "Tegul verčiau žmogus praranda gyvybę, negu melo nuodė-me teršia savo sielą!" Bet kiti stengiasi surasti kokių nors būdų, kuriais būtų galima išvengti ir melo ir nepakenkti sau arba kitam. Šiam tikslui moralis-tai išgalvojo vieną būdą, vadinamą "restrictio mentalis", t. y. tam tikrą proto apribojimą. Nenorint nei meluoti nei išduoti savęs ar kito, yra pasako-mas koks nors dviprasmiškas sakiny-s. Savo mintyje aš turiu teisingą prasmę, bet kitas gali tą patį pasakymą su-prasti priešinga prasme. Tačiau tokią "kombinaciją" galima vartoti tik tais atvejais, kai kitas, jei būtų protingas, galėtų tą pasakymą suprasti tokia prasme, kokią aš turiu savo galvoje. Gal visa tai bus aiškiau iš kelių pa-vyzdžių.

Sakykime, kad ponas yra šiandien labai užimtas svarbiais darbais ir ne-nori, kad kas nors jį trukdytų, todėl savo tarnaitę sako: "Jei kas nors šauks mane prie telefono, atsakyk, kad manęs nėra namie." Tarnaitė taip ir elgiasi. Ar ji meluoja, sakydama, kad pono nėra namie? Moralistai sa-ko, kad ne. Nes jos pasakymas "pono nėra namie" reiškia, kad pono nėra namie Tamstos dispozicijai. Arba jei-gu kitas prašo manęs paskolinti jam pinigų ir aš žinau, kad bus labai sun-ku atsisakyti, jeigu jis žinos, kad aš pinigų turiu, o aš jokių būdu jam ne-galiu jų skolinti, tada aš jam pasakau, kad aš pinigų neturiu. Tai reiškia, kad

aš neturiu pinigų jam paskolinti, nors aš jų turiu sau. Tai yra ne kas kita, kaip tik įprastinis ir visų vartojamas mandagesnis neigiamas atsakymas. Kiekvienas žmogus tai gali suprasti, todėl toki atsakymai ir nelaikomi tikru melu. Žinoma, juos galima vartoti tik tada, kai yra tikras reikalas. Aišku, kad tai yra labai kebli doktrina, ir moralistai net pataria jos neaiškinti, nes kai kurie gali ją blogai suprasti ir klaidingai vartoti. Mes čia ją tik trumpai paminėjome dėl to, kad kitame straipsnyje prieš ją pasisakysime ir melo problemą pamėginsime spręsti kitu gyvenimiškesniu būdu, kurį modernieji moralistai vis daugiau ir dau-giau pradeda aiškinti.

"Restrictio mentalis", mūsų nuomo-ne, yra ne kas kita kaip tam tikra be-veik dirbtinu būdu pasidaryta išimtis iš bendros taisyklės, norint išsaugoti aukščiau minėtą melo apibrėžimą. Modernieji moralistai sako, kad tas apibrėžimas ("locutio contra mentem") esąs nevykęs. Jie siūlo kitą melo api-brėžimą, kuriam apsaugoti ir gyveni-me pritaikyti nereikia jokių išimčių ir jokių "restrikcijų", t. y.: "mendacium est negatio veritatis debitae" — melas yra neigimas tokios tiesos, kurią žino-ti kitas žmogus turi teisę. Žinoma, ir ši-tas apibrėžimas nepadaro sunkios melo problemos visiškai lengva, bet vis dėlto jis atrodo gyvenimiškesnis ir aiškesnis. Tik reikia atsiminti, kad ki-tas žmogus visuomet turi teisę žinoti tiesą, išskiriant tuos atvejus, kai kal-bančiojo profesija negali išduoti pa-slapties arba kai kitas tą tiesą blogam tikslui panaudotų ar iš to galėtų kilti didelių nemalonumų. Plačiau apie tai pakalbėsime kitą kartą, pailiustruoda-mi aiškinamą doktriną aktualiais pa-vyzdžiais.

idėjos ir žmonės

DĖL L. DAMBRIŪNO ŽODŽIO

* * *

A. GRAŽIŪNAS

"LAIŠKŲ LIETUVIAMS" š. m. Nr. 9 į mano polemiką su A. Tamošaičiu, S. J., įsiterpė L. Dambriūnas, padarydamas man kai kurių priekaištų ir polemizuodamas dėl mano pareikštų minčių.

Pirmiausia tenka padaryti keletą pastabų dėl priekaištų.

1. L. D. kelia, jog mano straipsnio antraštė buvo "Nepasaulėžiūrinė politika", o straipsnyje esą kalbama apie ką kitą. Taupydamas vietą, nenagrinėsiu, ar priekaištas teisingas. Turiu tik pastebėti, jog dėl tos antraštės aš niekuo nedėtas — tur būt, trumpinimo tikslu redakcija vietoj manosios tokią užrašė, (L. D., žinoma, negalėjo tai žinoti).

2. Aš sau netaikęs savo oponentui duoto gero patarimo tiksliai aptarti pasaulėžiūrinės ir nepasaulėžiūrinės politikos sampratą. Tačiau tasai priekaištas neturi pagrindo. Po to patarimo tarp kita ko rašiau: "O pasaulėžiūrinė politika visai nereiškia, kad ji išskirtinai globoja kokią religiją ar šiaip pasaulėžiūrinius įsitikinimus, juos platina ir padaro net tokius įsitikinimus valstybiniais. Pasaulėžiūrinė politika reiškia tik tai, kad krašto politinis au-

toritetas, sprendamas kurią nors politinę problemą, atsižvelgia į tam tikros pasaulėžiūros tuo klausimu reikalavimus". Šio nurodymo, mano supratimu, kalbamu reikalu visai pakanka. Iš jo savaime aišku, kad jei pasaulėžiūrinės politikos esminė žymė, jog ji atsižvelgia į pasaulėžiūrinius reikalavimus, tai jos priešgynybės — nepasaulėžiūrinės politikos — esminė žymė, kad ji į tokius reikalavimus, neatsižvelgia. Ir kad taip yra, paliudija ir tai, jog mano oponentas Tėv. A. Tamošaitis nepasijuto užkliuvęs už neaiškumo, kaip aš suprantu nepasaulėžiūrinę politiką. Tiesa, jog L. D. ten veltui ieškotų savosios nepasaulėžiūrinės politikos sampratos. Deja, kaip toliau pamatysime, šį dalyką svarstant, ją tenka palikti šalia, nes L. D. joje kalba ne apie nepasaulėžiūrinę politiką, o tuo terminu nori tik žymėti tam tikrą rūsį pasaulėžiūrinės politikos.

3. L. D. teigia, jog aš nepasaulėžiūrinę politiką subanalinęs, sakydamas, kad "pasisakantieji už nepasaulėžiūrinę politiką teigia, jog pasaulėžiūros pagalba esanti visai nereikalinga iš-

spřesti tokiems klausimams, kaip, pvz., ar remti grūdų ar gyvulių ūkį — ir tariasi problemą išsprendę. Klausia, kas ir kada tarėsi tokiu būdu problemą išsprendę. Nesiginčysiu su L. D., jog tai nėra banalybė, bet ne aš čia kaltas. Priminiau tik J. Brazaičio žodžius, kuris nepasaulėžiūrinę politiką propaguojančioj "Į Laisvę", bandydamas nušviesti šios krypties genezę, rašė: "Išeinant iš šio anglosaksinio požvilgio, buvo galvota, svarstant lietuvių visuomeninį politinį susigrupavimą ir valstybinių reikalų sprendimą, imti konkretų gyvenimo klausimą ir duoti jo sprendimą, neprejudikuojant, kad šis ar anas klausimas bus sprendžiamas pagal krikščioniškuosius ar pagal socialistinius nurodymus. Ypačiai, kad negali pasakyti, jog ta ar kita pasaulėžiūra duoda konkretų atsakymą į visus praktinius valstybinio gyvenimo klausimus. Vaikų auklėjimas bei mokykla, šeimos sudarymas, tikėjimo išpažinimas tikrai yra neatšiejamai sutapę su pasaulėžiūra. Tačiau ar pirmenybę reikia atiduoti pieno ūkiui ar javų ūkiui, ar susisiekiame persvarą teikti geležinkeliams ar plentams, ar sostinė pasirinkti tą ar kitą miestą — čia pasaulėžiūra negali nieko patarti" (1953 m. Nr. 1(38), 12 p.). Jei L. D. tai laiko nepasaulėžiūrinės politikos subanaliniu, tegul priekaištus nukreipia į šių žodžių autorių.

Toliau, laikydamas, jog aš nepateikęs nepasaulėžiūrinės politikos sampratos, L. D. pats imasi tą uždavinį atlikti. Esą čia ne grūdų ar gyvulių ūkio klausimas, bet laisvės. Nepasaulėžiūrinės politikos nesą ir negali būti. Niekas jos nesiūlęs ir nesiūlęs. Kalba einanti tik apie pasaulėžiūrinės laisvės ribas. Kas jos daugiau reikalaujantis — vadinamas nepasaulėžiūrinės politi-

REDAKCIJOS ŽODIS

: ŠIAIS METAIS įvedame naują skyrių — "Idėjos ir žmonės". Čia rašysime apie žymius žmones, o ypač apie jų nemirštamą idėjas, prisiminę Maironio žodžius: "Idėjos, jei didžios, nemiršta kaip žmonės".

Taip pat į šį skyrių nutarėme dėti ir diskusinius straipsnius, nes visos diskusijos priklauso nuo skirtingų idėjų ir nuo skirtingų žmonių. Tikėjimo ir doros dalykuose negali būti jokių diskusijų, nes visa tai yra Kristaus apreiškta ir Bažnyčios saugojama bei aiškinama. Bet yra klausimų, kuriuos įvairiai supranta tos pačios ideologijos žmonės ir net tos pačios Bažnyčios atstovai. Manome, kad bus naudinga kartais dėti tokius diskusinius straipsnius ir išklausti įvairias nuomones. Toki straipsniai gali praplėsti žmogaus akiratį ir duoti progos giliau pažvelgti į painius gyvenimo klausimus. Aišku, kad su tokių straipsnių nuomonėmis ir teigimais nevisuomet Redakcija sutiks, už jų mintis atsako tik pats autorius.

kos atstovu, kas mažiau — pasaulėžiūrinės.

Dėl tokio L. D. dalyko aiškinimo štai ką tenka pasakyti:

1. Kad nepasaulėžiūrinės politikos nėra ir negali būti, visiškai sutinku. Tai pats esu daug kartų įrodinėjęs. Tačiau kad jos niekas nesiūlęs — toli nuo tikrovės. Tuo klausimu ne tik nemaža prirašyta, bet nepasaulėžiūrinės politikos pasiūlymas buvo diskutuojamas ir po kelias dienas trukusiose konferencijose, dalyvaujant kartais šimtiniam skaičiui asmenų, todėl plačiai yra žinoma, kas buvo nepasaulėžiūri-

nės politikos propagatorių siūlyta. Gi siūlyta buvo ne kas kita, kaip politiką atsieti nuo pasaulėžiūros ir politinius klausimus spręsti ne pasaulėžiūriniais, bet empyrinės patirties pagrindais. Aukščiau pateiktoje citatoje J. Brazaitis labai ryškiai ir teisingai pateikia to pasiūlymo esmę — "imti konkretų gyvenimo klausimą ir duoti jo sprendimą, neprejudikuojant, kad šis ar anas klausimas bus sprendžiamas pagal krikščioniškuosius ar pagal socialistinius nurodymus." Šis pasiūlymas buvo grindžiamas atitinkamais teoriniais aiškinimais. Valstybė esanti ne pasaulėžiūrinė, bet teritorinė bendruomenė, todėl ji savo pasaulėžiūros neturi ir turėti negali, ją turi tik jos piliečiai. Bet jei nėra valstybinės pasaulėžiūros, tai valstybė ir negalinti būti pasaulėžiūriškai tvarkoma. Ji savo tvarką vykdo visuotinai ir verčiamuoju būdu, tad, valstybę pasaulėžiūriškai tvarkant, valdančiųjų pasaulėžiūra paremta santvarka bus prievartą primesta ir tiems piliečiams, kuriems ta pasaulėžiūra svetima. Bet tokia pasaulėžiūrinė prievarta esanti nedemokratinė. Todėl demokratinės valstybės politika turinti būti nepasaulėžiūrinė. Prie nepasaulėžiūrinės politikos priėti metodas — visus su pasaulėžiūra susijusius reikalus iš valstybės kompetencijos išskirti ir perduoti ideologinėms bendruomenėms, o klausimus, kur "pasaulėžiūra negali nieko patarti", spręsti empyrinės patirties plotmėje. Aš būčiau labai nustebęs, jei L. D. būtų visa to negirdėjęs.

Tiesa, L. D. teigia, kad net ir A. Maceina pasisakęs už pasaulėžiūrinius valstybės pagrindus, sakydamas, jog nepasaulėžiūrinės politikos teorija esanti taip pat pasaulėžiūrinė. Tačiau čia L. D. stipriai suklydo, nors A. Maceina taip ir pasakė. Politikos teorija

ir politika yra du visai skirtingi dalykai, ir pasaulėžiūrinė politikos teorija — net jei ji tokia ir būtų — dar nesuponuoja pasaulėžiūrinės politikos. Ji gali kaip tik reikalauti, kad politika būtų nepasaulėžiūrinė, t. y., kad ji neprejudikuotų, jog politiniai klausimai bus sprendžiami pagal tam tikros pasaulėžiūros nurodymus, ko reikalauja ir A. Maceinos propaguojama teorija. Iš tikro A. Maceina kalba tik apie politikos suderinimą su jo pasaulėžiūrine laikoma teorija, bet ne apie pačios politikos pasaulėžiūriškumą, t. y., į atsižvelgimą, sprendžiant kokį politinį klausimą, į šį klausimą liečiančius pasaulėžiūrinius reikalavimus.

2. L. D. pateikiama nepasaulėžiūrinės politikos samprata visų pirma yra tik jo, grynai individuali. Be specialaus aiškinimo niekam nėra į galvą neateitų, jog jis čia turi galvoj tik pasaulėžiūrinės laisvės ribų klausimą. Taip nei apskritai nepasaulėžiūrinė politika suprantama, nei pagaliau taip buvo suprasta paskelbusių nepasaulėžiūrinės politikos pasiūlymą — tai esame jau matę. Antra, kad toje sampratoje nėra jokio nepasaulėžiūriškumo. Jis gi pats sako, jog nepasaulėžiūrinės politikos nėra ir būti negali — nepasaulėžiūrinės politikos vardu jis vadiną tik reikalavimą politikoj "mažiau pasaulėžiūros". Tačiau ar politikoj "mažiau" ar "daugiau" pasaulėžiūros, ji vis tiek pasilieka pasaulėžiūrinė, jei tik jos ten yra, ir nėra vienu atveju nėra pagrindo vadinti ją nepasaulėžiūrine.

Dėl šių priežasčių L. D. vadinamoji nepasaulėžiūrinės politikos samprata tokia samprata galima būtų pripažinti nebent iš vardo, bet savo turiniu ji nėra jokia nepasaulėžiūrinės politikos samprata. Jo aiškinimas, kad terminus šiuo atveju reikia suprasti ne absoliu-

V. K. Jonynas
Ilustracija "Lokio" knygai.
medžio raižinys, 1947

tine, bet reliatyvia prasme, nieko čia negali išgelbėti. Jau pats tokio aiškinimo reikalas tik parodo, jog dalykui parinktas visai netinkamas terminas. Niekas su L. D. nesiginčys, kad joks terminas dalyko pilnai neišreiškia. Tačiau kas kita, jei terminas pilnai dalyko neišreiškia, ir kas kita, jei terminas dalyko visiškai nereiškia arba reiškia net visai priešingą, kaip yra šiuo atveju. Manau, jog ir L. D. turėtų sutikti, kad toks terminas dalykui nėra tinkamas. Tad dėl šios L. D. sampratos tegalima pasakyti, kad jo dalykas tos ar kitos kurio dalyko sampratos laikytis. Tačiau savo ruožtu jis neturėtų pretenduoti, kad jo tokią individualią sampratą kiti priimtų ir pagal ją dalyką svarstyti. Juo labiau, kad tokių individualių sampratų pasitaiko ir daugiau. Antai "Drauge" A. Juška yra aiškinęs, kad nepasaulėžiūrinės politikos teorijos skelbimas iš viso nesąs bandomas kokią problemą spręsti, o tik vienos krikščioniškos grupės priedanga, kad atviru krikščioniškumu neatbaidytų nuo savęs visuomenės. Taigi,

ką L. D. supranta kaip pasaulėžiūrinės laisvės ribų problemą, jis supranta kaip taktinį manevrą. Panašių sampratų galima būtų sumedžioti ir daugiau. Aišku tad, jog, dalyką svarstant, jų visų paisyti neįmanoma.

L. D. bando dar kiek apsistoti ir prie paties pasaulėžiūrinės laisvės klausimo. Tačiau šį klausimą šiuo tarpu paliksime neliėtę, nes keliais žodžiais tuo reikalu pasisakyti neįmanoma. Pastebėti reikėtų tik vieną dalyką. Pasaulėžiūrinės laisvės ir jos ribų problemą nagrinėti reikia, kaip ir bet kurią kitą. Tačiau tai turėtų būti daroma ne pagal savo subjektyvią nuotaiką pasisakyti už siauresnes ar platesnes ribas, bet susiradus šiam reikalui objektyvius kriterijus ir jų pagalba tiriant, kokios tos ribos turėtų būti. Apriorinis tokiais atvejais nusistatymas už vieną ar kitą dalyką labai nenaudingas. Net ir nejučiomis tuomet linktama vadovautis savo nusistatymu, o ne dalyko prigimtimi ir objektyviais duomenimis. Tad nereikėtų tai išleisti iš akių.

V. K. Jonynas
Marquette Parko bažnyčioje
prie savo sukurtos kolonos
kapitelio (1954 m.)

DAIL. V. K. JONYNAS, vienas žymiausių lietuvių menininkų, gimė 1907 m. Dzūkijoje. 1923-29 m. mokėsi Kauno Meno Mokykloje, toliau studijavo grafiką, medžio skulptūrą ir vidaus dekoravimą Paryžiuje. 1935-40 m. dėstė Kauno Meno Mokykloje grafiką ir skulptūrą. Vėliau buvo Kauno Taikomosios Dailės Instituto direktorius ir Lietuvos kultūros paminklų apsaugos viršininkas. 1938 m. buvo apdovanotas prancūzų Garbės Legiono ordinu. Vokietijoje įsteigė Taikomosios Dailės Institutą, kuriame dėstė ir jam vadovavo 1946-50 m. Į Ameriką atvyko 1951 m. ir čia dirba savo profesijoje. Pradžioje dėstė Catan-Rose meno institute, o nuo 1956 m. — Fordhamo universitete.

Daug savo meno parodų yra surengęs Lietuvoje, įvairiose kitose Europos valstybėse ir Amerikoje. Jo meno kūrinių yra įsigiję įvairių valstybių muziejai ir kitos kultūrinės įstaigos. Už savo kūrinius Lietuvoje ir Prancūzijoje yra gavęs medalių ir kitokių pasižymėjimo ženklų. Medžio raižiniais yra iliustravęs keletą knygų, išleidęs savo pieštų kalėdinių atviručių, nupiešęs Vokietijoje kelias pašto ženklų serijas, dekoravęs Marquette Parko bažnyčią Čikagoje.

Jonyno kūryba yra labai įvairi. Pradžioje ji buvo daugiau realistiška, bet apie 1947 metus jis drąsiai pasuka kita kryptimi, duodamas visiems savo darbams naują, modernų atspalvį. Manome, kad skaitytojams ir meno mėgėjams jo kūrybos raida geriau paaiškės iš šiam numeryje esamų iliustracijų.

1. Tikrovė ir idealas

ŠVENTAJAME Rašte šv. Povilas apgailestaudamas, prisipažįsta, kad norįs gera daryti, o darąs blogą, ir žinąs, kad negerai darąs. Kasdienybė yra kupina tokių pavyzdžių. Čia visai nesvarbu, kokie yra mūsų įsitikinimai, pasaulėžiūros ar pažiūros, mes visi juntame savo idealinės ir tikrovinės plotmės išsiskyrimą. Religinis žmogaus tipas tą išsiskyrimą gali matuoti nuodėmės — dorybės skale, politinis veikėjas — smerktinų priemonių ir kilnių siekimų skale, visuomenininkas — tuščių darbų ir gražių žodžių skale, kūrėjas — pigaus plagiovimo ir išgyvento originalumo skale, tūlas pilietis — hedonizmo ir pareigos skale ir t.t. Esti atvejų, kai šios dvi plotmės tiek suartėja, kad gali būti sutapatintos, kaip, pvz., atsitinka šventųjų gyvenime arba kartais senelių poelgių rutinų: ką jie daro, to jie ir nori, ir tai yra laikoma geru darbu. Bet tokių atvejų reta. Aplamai šios dvi plotmės, kad ir vientisų asmenybė, dažnai yra suvokiamos ne tiek viena kitą papildančios, kiek prieštaraujančios, o jų atspindžiai yra įvairiai vadinami: kūnas ir siela, medžiaga ir dvasia, id ir super-ego... Mūsų poelgiai tad yra labiau sąlygojami tai vienos, tai kitos plotmės, nors ne visi sutaria, kuri tų plotmių privalo turėti gyvenime pirmenybę.

Pirmoji plotmė apima tai, kas yra, ką konkrečioje realybėje jauslėmis pagausime ir kitomis žmogaus galiomis suvokiame. Tai yra *konkrečių faktų sritis*. Mokslas griežtąja prasme tuos suvokiamus faktus stebi, matuoja, rū-

šiuoja, kol suveda į tam tikrus dėsnius; šie dėsniai, manoma, turį galioti ir kitose panašiose situacijose. Šalia statiško "kas yra", toje pačioje plotmėje mokslas tyrinėja ir dinamišką aspektą: kaip tai, kas yra, keičiasi, kokios vyksmo priežastys ir panašiai. Gamtos mokslai (tikslieji mokslai) yra charakteringiausi šios plotmės pavyzdžiai. Metodo atžvilgiu prie jų šliejasi ir socialiniai mokslai.

Antroji plotmė apima tai, kas turėtų būti, ką mes sprendžiame pagal žmogaus prigimtį, jo pasaulėžiūrą, jo suvoktą galutinį santykį su kitais žmonėmis, gamta bei dievybe. Tai yra *normų sritis*. Tai nustato jau ne mokslas griežtąja (siaurąja) prasme, kuris, kaip nurodėme, pagrindiniai remiasi empiriniu metodu, bet skirtingų metodų filosofija (etika) ir religija (teologija). Religija didžiąja dalimi remiasi apreikštąja tiesa, o filosofija — įžvalga, logišku protavimu ir kitomis panašiomis priemonėmis. Tad faktų srityje tenka noromis nenoromis priimti moksliniai dėsniai kaip galiojanti tiesa. O normų srityje religinės tiesos ir filosofiniai sprendimai mus saisto jau ne akivaizdžia prievarta, kaip moksle, bet tikėjimu jais (parafrazuojant Heideggerį).

Kad pirmojoje plotmėje mokslininkai pagrindiniai naudojami moksliniu — empiriniu induktyviu metodu, yra aplamai priimta. Tačiau dėl metodo antroje plotmėje yra įvairių nuomonių. Hegelio ir Markso sekėjai yra linkę tapatinti tai, kas turėtų būti, su tuo, kas yra. Tuo pačiu jie stengiasi ne tik pirmosios plotmės metodus visuotinai

taikyti antrajai, bet ir nustatyti normą iš tikrovės faktų. Antra vertus, filosofinės ir religinės plotmės atstovai nepriima savo metodų tikrovei plotmei aprašyti ir klasifikuoti. Deja, kai kurie pirmiečiai mūsų periodikos straipsniai nepakankamai paaisrina šios distinkcijos arba vieną šių plotmių pervertina, kitą visai ignoruodami. Tai ypatinai išryškėjo dviejų ginčų proga: nagrinėjant mūsų tremtinių bei emigrantų kartų santykiavimą ir lietuviškojo liberalizmo problemą. Iškilę klausimai ir po diskusijų mažai teparyškėjo.

Pirmuoju atveju dviejų plotmių atstovai per daug užsidarė "savose srityse", beveik nepastebėdami, kad yra svarbi ir antra medalio pusė. Antruoju atveju nepakankamas tų plotmių išskyrimas nuvertino ir tas diskusijų dalis, kurios yra vertingas socialinės bei filosofinės kritikos įnašas. Dėl vietos stokos šia proga apsistosime tik ties mūsų liberalizmo problema, kiek ji buvo "kuliama" abiejose plotmėse.

2. Dvejopas liberalizmas

Teorija ir praktika. Su amerikietėm studentėm kartą man teko diskutuoti kai kuriais rasinės diskriminacijos klausimais Jungtinėse Amerikos Valstybėse. Kai daugumas jų ieškojo to reiškimo priežasčių kolonijinio gyvenimo praeity ir europiečių bei amerikiečių šovinistinėse teorijose, viena studentė karštai pareiškė, jog tos diskriminacijos Amerikoje negali būti ir nėra, nes J.A.V. konstitucija esanti idealiausia pasaulyje ir pripažįstanti lygias teises visiems piliečiams — be rasės, tikėjimo ir tautybės skirtumų.

Mat, toji studentė, "antrosios generacijos" atstovė (Amerikoje gimusi iš tėvų imigrantų), vargais negalais apsisprendusi už naujojo pasaulio gyvenimo stilių, jautė didžią pareigą vietinę

kultūrą visomis priemonėmis ginti nuo bet kokios kritikos (ir nuo savų abejonių...). Jos šališkumą mes suprantame, nors ji pati to gali ir nejausti. Tačiau yra daug sunkiau suprasti, kai kitu panašiu teorijos ir praktikos nepakankamo skyrimo atveju mūsų tikrovinis liberalizmas yra patempiamas ir pašveičiamas tokio pajėgaus kultūrininko, kaip dr. Juozas Girnius. Pastarajam niekas negali prikišti pasaulėžiūrinio konvertito epiteto ir tuo pačiu pasąmoningo entuziazmo dar neataušusiai idėjai propaguoti. Ir vis dėlto jis, vadovaudamasis savo sudaryta "moraline liberalizmo prasme" (Aidai, 1956, nr. 4 ir 1957, nr. 2), neįstengia neutraliai pažvelgti į lietuviškąjį liberalizmą ir nenudažyti jo idealinėmis spalvomis.

Teoriškai J. G. išskiria tas dvi plotmes (Aidai, 1957, nr. 2, 92 p.), tačiau, kritikuodamas kun. Stasio Ylos studiją (Aidai, 1955, 7-9 nr. ir 1956, nr. 1), aplenkia pirmąją plotmę. Visi diskusijų dalyviai sutinka, kad liberalizmas yra nevienodai suprantamas ir įvairuoja pagal vietą ir laiką. Visai nenuostabu, kad St. Y. ir turėjo tikslą patyrinti, koks yra liberalizmas Lietuvoje ir lietuviuose (vieta) nuo 19 šimtmečio pabaigos ligi šių dienų (laikas). O J. G., a priori susidaręs savo sampratą, tikisi apimti liberalizmo plačiaprasmiškumą visose vietose ir visais laikais ir mano galįs nesiskaityti su lietuviško liberalizmo atstovais, kurie neatitinka jo suvokto idealo. Argi ne todėl J. G. norėtų nuvalyti žrn. Bronių Railą nuo "laisvamaniškų nusiteikimų" ir nutyli visą eilę kitų lietuvių liberalų, turinčių skirtingą liberalizmo sampratą?

Šalia tikrovės. Tikrovę J. G. bando aplenkti dvejopai. Pirmą, jis sudaro įspūdį, jog St. Y., liesdamas tikrovę, rašo ne į temą, kai ji, sakyčiau, per-

spėja, kad "iš faktų idealai nėra išvedami" ir kad "idealo atveju galioja reikalavimas juo matuoti tikrovę, o ne tikrovės vardu jį niekinti" (Aidai, 1957, 92 p.). Iš tikrųjų St. Y. to tikslo niekur neturėjo. Ieškojimas bendrybių iš varotų duomenų yra būtina, mokslinio metodo dalis ir nereikia idealo ieškojimo. Priešingai, St. Y. idealą atskyrė nuo tikrovės, pripažindamas, jog "tada (Nepriklausomoje Lietuvoje) vargiai ir patys liberalų internacionalai būtų sutikę įsileisti į savo tarpą totalizmą atstovaujančias mūsų nacionalizmo grupes". Vadinasi, lietuvių "nacionalistinis liberalizmas", suvoktas St. Y., skyrėsi nuo tikro ar numanomo tarptautinio liberalizmo idealo. Šia proga įdomu būtų patirti, kaip kritikas vertintų bei tyrinėtų, pvz., komunizmą, "matuodamas tikrovę idealu", "skirdamas idėjas ir žmones". Ar šiuo atveju būtų įmanoma, susidarius "principinio komunizmo sampratą", nepamiršti, jog "liečiami ne akmenys, o žmonės"?

Antra, J. G. bando aplenkti tikrovę daugiau išivaizduojamais ir šalutiniais, o ne realiais ir pagrindiniais duomenimis. Jis pakaltina, kad St. Y., "užuot leidęsis į autentiškus liberalinės minties šaltinius, ...atrodo patikėjęs, kad Railos sugestiuotoji liberalizmo interpretacija yra pakankamai reprezentatyvi liberalizmui apskritai", kad autorius "visai be kritikos pasisavina iš Br. Railos liberalizmo ir nacionalizmo giminystę". O kitoje vietoje kritikas teigia, jog "St. Y. liberalizmo sąskaiton rašo visa, be jokios atrankos, ką neigiamo randa liberaluos". Kitais žodžiais tariant, St. Y. esąs suklaidintas vieno "nevidono" — žurn. Br. Railos, o nutylėjęs "autentiškus šaltinius", juodinęs liberalizmą "be jokios atrankos", tad atvaizdavęs lietuviškąjį liberalizmą tendencingai. Di-

V. K. Jonynas

Iliustracija "Hamleto" knygai

(1947)

desnių priekaištų moksliniam darbui nuvertinti nebūtų reikalinga, jei tai būtų teisybė. Deja, čia yra daug daugiau poleminės rutinos nei tiesos.

Kritikos pelai ir grūdai. Didžiojoje savo studijos dalyje St. Y. rėmėsi žinomis lietuvių liberalizmo atstovais. J. G. be pagrindo plaka Br. Railą, nes St. Y. cituoja ne jį vieną, o daugiau kaip porą dešimtų liberalizmo šaltinių, su reta išimtimi, mažai vienas nuo kito besiskiriančių.

J. G. teigimas, jog nacionalizmas ir liberalizmas prieštarauja vienas kitam, yra tik kai kuriais atžvilgiais teisingas. Tačiau St. Y. iškeltas faktas, jog, pvz., A. Smetona, Vyt. Alantas, V. Rastenis ir kiti tautininkiškos srovės atstovai siejo save su liberalais ar laikė save liberalais, šiuo atveju negali būti praeitas tylomis, kaip J. G. daro.

Tikrovinė plotmė nėra tiek svarbu, ar Dzeusas kada nors iš tikrųjų egzistavo. Tačiau jei kuri bendruomenė tikėjo ta egzistencija, jos dievas jai buvo realus ir sąlygojęs jos poelgius. Šia prasme J. G. samprata, trukdanti liberalizmo ir nacionalizmo "giminystei" nustatyti, atkrinta lietuviškoje tikrovėje.

St. Y. studija yra koncentruota į lietuviškojo liberalizmo intelektualus, duodančius judėjimui gaires. Yra kitas dalykas, kaip tos gairės atsispindi ir yra vykdomos masėse. Ar judėjimo šalininkai yra labiau veikiami "principinio liberalizmo", "laicistinio liberalizmo", demokratinių, totalistinių, krikščioniškų, oportunistinių ar kitokių idėjų, yra kitos studijos objektas. Tuo tarpu (sekdami St. Y. studiją) mes to nežinome. Todėl ir tai, kad, pvz., trys kunigai ir vienas religinis mąstytojas yra buvę tautininkiškos "Jaunosios Lietuvos" organizacijos garbės nariai, ar kad prel. Mačiulis - Maironis parašė tos sąjungos himno žodžius, mūsų "nacionalizmo ir liberalizmo giminystei" paneigti nedaug tepasako.

Spekuliuoti yra lengva ir galimybių laukas neišsemiamas. Bet ar J. G. nesutiks, jog kitas panašus faktas, kad, pvz., Kudirkos sukurtas himnas yra giedamas bažnyčioj, nebūtinai implikuoja tai, jog bažnytinė bendruomenė turėtų priklausyti tai pačiai pasaulėžiūrai, kuriai priklausė himno autorius? Kitas aspektas būtų patikrinti, kiek tie garbės nariai buvo reprezentatyvūs visam savo luomui ir ar jie savo pareigoje nekovojo prieš tuos pačius dalykus, kuriuos dabar St. Y. — teologas puola. Trečias aspektas šia proga liestų detalizuotą šių apraiškų vietą ir laiką, t. y., ar tai įvyko Smetonos "krikščioniškojo liberalizmo" rėmuose, ar laicistiniuose "Santarvės"

ar "Dirvos" polėkiuose. Tačiau J. G. liberalizmo samprata šių aspektų neapima.

Filosofas J. G., aptardamas liberalizmą giliąja idealine prasme, gali būti visiškai tikslus, tačiau lietuviškoji liberalizmo tikrovė gali būti pabrėžtinai skirtinga nuo tos, kurią J. G. laikytų realia pagal savo liberalizmo aptartį. Ši išsiskyrimo galimybė konkrečiuose J. G. samprotavimuose nėra egzistuojanti, nors teorijoje jis tai, kaip minėjome, skiria.

Kiek patikima St. Y. tikrovė? Grįžkime prie pagrindinio dalyko: ar St. Y. pateikti duomenys yra atsitiktinai ar esminiai, parinkti iš mažumos ar daugumos liberalų, "mažųjų" ar "autentiškų" liberalų ("šaltinių"), ar jie iš viso "be atrankos"? Tam pilnai patikrinti reiktų naujos studijos, kuri, vaudamasi J. G. hipoteze, bandytų įrodyti, jog pirmojoje studijoje naudoti duomenys yra, pvz., nereprezentatyvūs, iškreipti ir t. t. Deja, J. G. to nepadarė, net nenurodė, kur yra tie "autentiškesni" liberalizmo šaltiniai ir kas atstovauja jo suprastam liberalizmui lietuviuose. Tad kol tai neįrodyta, reiktų susilaikyti nuo kaltinimų.

Tačiau pora J. G. priekaištų turi rimtą pagrindą. Pirma, jis pakaltina, jog "daugelį savo cituojamų autorių kun. St. Y. subjektyviai interpretavo, rasdamas juos teigus, ko iš šalies nesimatė buvus teigta" (m. pabr., A. M.). Pabrėžiant žodžius "iš šalies", tenka sutikti su J. G., tačiau žvelgiant į ištisą situaciją, gal galima suprasti, gal ir pateisinti St. Y. — teologo interpretaciją. Pvz., yra vienas dalykas deklaruoti laisvą mintį apamai ir kitas dalykas, ar ta mintis nėra keliama su pagieža kitoms vertybėms ar religijai (krikščionybei). Šito negalima "matyti" iš šalies. Kadangi J. G. nepaban-

dė įsigilinti į realią jo abejojamų citatų situaciją, šiuo atveju į laisvos minties autorių intencijas, tas priekaištas, kad ir labai patikimas, nėra pilnai pagrįstas.

Kitas dar rimtesnis priekaištas yra implikuotinas iš J. G. premisų: naudodamasis moksliniu metodu, St. Y. privalėjo atskleisti ir tuos liberalizmo bruožus mūsų, kuriuos J. G. laiko esminiais, nors St. Y. juos laikytų tik šalutiniais. (Čia vienos H. Blazo citatos nepakanka). Bet kad J. G. sugestijonuojami esminiai liberalizmo elementai būtų paremti studijos ar kritikos pateiktais duomenimis, pasakyti negalima.

Aplamai J. G., remdamasis savo "moralinio liberalizmo" samprata (nelygstamas žmogaus vertingumas, tolerancija ir sąžinės laisvė), nepateisinamai elgėsi su tikrovės duomenimis. Šioje plotmėje J. G. nori išvesti taisyklę iš pripuolamų atvejų, o St. Y. eina į bendrybes iš reprezentatyvių duomenų. Tai, žinoma, nepanaikina J. G. palikto įnašo idealinėje plotmėje, iškeliant kilniusius liberalizmo aspektus, mūsų kasdienybę nublukusius.

Ratai ir batai. Polemikoje yra sunku išvengti subjektyvumo. Vieni kalba apie ratus, o kiti apie batus, ir abeji atrodo teisūs. Diskusijų bergždumas didėja, kai kritikas reikalauja iš kriti-

V. K. Jonynas
Nuėmimas nuo kryžiaus,
medžio raižinys (1951)

V. K. Jonynas
 Ilustracija A. Vaičiulaičio
 knygai "Auksinė kurpelė"
 (1956)

kuojamojo to, ko pastarasis neturėjo tikslo pateikti. (J. G. nuolat suka į temą "liberalizmas apskritai", kai St. Y. jau antraštėje buvo apsibrėžęs "lietuviškuoju nacionalizmu liberalizmo ženkle"). Tačiau DDT (Demokratinio Darbo Taikos) suvažiavimo rezoliucijos faktas, paliestas J. G., vargiai telpa "subjektyvumo" rėmuose. Šiais laikais madingi psichoanalitikai yra įpratę atmesti konkrečias faktų apraiškas su prielaida, kad jos slepia neregimą gilesnę priežastį. Pvz., rusiškojo komunizmo žinovai rusų didžiavimąsi "priešakine kultūra" laiko jų menkavertiškumo komplekso išdava. Bet gi

J. G., nepriimdamas minėtos rezoliucijos fakto, jokios gilesnės priežasties nepateikia. Štai kaip jis "atsiskaito" su tikrove: "Jei iš tiesų liberalizmas neturėtų mums daugiau pasakyti, kaip pasakė DDT suvažiavimas, tektų sakyti be reikalo polemizavus su St. Y..." Ir tai po to, kai J. G. tikino, jog tas "klausimas ėjo apie ištiso mūsų visuomenės sluoksnio vadovaujančių politikų ir kultūrininkų pasisakymą" (t. y. tų, "kurie oficialiai atstovauja liberalizmui"). Bet juk šiuo būdu yra galima per keletą valandų, straipsnį berašant, įrodyti, kad balta yra juoda ir juoda yra balta.

Antra vertus, ir tas faktas, kad J. G. "bendras rūpestis ieškoti skaidresnio dvasinio klimato" nesusilaukė panašaus pobūdžio atsako, t. y., niekas iš liberalų, "tikrovę matuodamas idealu", nebandė savoje spaudoje pasmerkti, parafrazuojant J. G., neliberalinės bei antikrikščioniškos minties apraiškų, — ar tik nesugestionuoja, kad J. G. samprata yra per daug idealinė lietuviškoje tikrovėje.

Niekas nenori būti klaidingai supastas. Manęs, rodos, niekas nelaiko liberalu, tačiau ne tik aš, bet, manau, ir didžioji dauguma įvairių pasaulėžiūrinių atstovų pasirašytų po J. G. "moraline liberalizmo prasme", sutikdami su tuo idealu. Kad toji dauguma vis dėlto nebūtų laikoma liberalais, gal ne tiek yra kalta mūsų viešoji nuomonė, paviršutiniškai liberalizmą siejanti su antikatalikybe, bet pati lietuviškojo liberalizmo kryptis, nutolusi nuo J. G. idealo ir, pasakyčiau, artima L. Dambriūno aptarčiai, kuri pabrėžia racionalistinį liberalizmo pradą (Aidai, 1957, nr. 2).

Galime suprasti ir pateisinti arba atmesti St. Y. — teologo susikirtimą su J. G. — filosofu, vertinančius, įvairias liberalizmo apraiškas dviem požiūriais. (Šioje plotmėje mano nuomonė dažniau sutaptų su J. G. negu su St. Y.). Tačiau negali būti esminio nesutarimo ten, kur gana sistemingai yra pateikiami tikrovės duomenys, nes jų jokios filosofinės prielaidos negali sugriauti.

3. Mokslo ir filosofijos ribos

Praeitis yra labiau charakteringa talentingomis asmenybėmis, kurios buvo įžymios ne tik mokslo (griežtaja — siaurąja prasme) srity, bet ir teologijoje bei filosofijoje drauge. Dabarty, atrodo, visos žinojimo disciplinos

pasidarė per daug specialios ir nepaliekančios laiko "šalutinių" žinojimo šakų lobiams pasisavinti. Gal todėl dabar dažnas straipsnis, kad ir labai patikimas vienu kuriuo nors požiūriu, nepatenkina skaitytojo kitais požiūriais.

Pasekę faktų ir normų santykiavimą lietuviškojo liberalizmo diskusijų progą, mes atkreipėme dėmesį į mokslo ir filosofijos sričių ribas. Mūsų iškeltoje pavyzdyje tos ribos išliko aiškios. Tačiau mokslo, religijos ir filosofijos santykiavimas gali būti žymiai komplikuočiau negu pavyzdžiai nurodo.

Dažnos prielaidos esti mokslo nepatvirtintos. Bet jomis dažną savo tyrinėjimą pradeda ir tie, kurie save laiko gryniausiais mokslininkais. Taigi, mokslininkai gali atsiremti filosofine prielaida, ją suformuluoti kaip mokslinę hipotezę ir, laikydamiesi griežtos mokslinio metodo rutinos, gali ją įrodyti arba atmesti. Tyrinėjimo pabaigoje jie vėl gali priartėti prie filosofinės srities, jei savo studijų išdavas bando integruoti į platesnius rėmus, mokslo duomenų nelaiduotus.

Pabrėžtina, kad yra prielaidų, kurių mokslas iš viso negali patikrinti, ir šiuo atveju vis tiek, ar tos prielaidos yra, sakysime, krikščioniškos ar laicistinės. Tad, pvz., racionalistai, remdamiesi mokslu, gali paneigti metafizikos pagrindus, o metafizikai, remdamiesi tuo pačiu mokslu, gali įrodyti, jog pats racionalizmas yra prielaida, paremta antimetafizine metafizika.

Gyvenimas gali būti vientisas, harmoniškas ar chaotiškas, bet jo pažinimas ir žinojimas turi būti tvarkingas ir aprėžtų ribų. Kitaip, tas žinojimas stoko jam teikiamo reikšmingumo ir paširties.

PAAIŠKINIMAS "L. L." SKAITYTOJAMS

PRAEJUSIŲ metų "L. L." lapkričio mėn. numeryje kažkas po P. Salanto slapyvardžiu rašo apie Liberalizmą, Laicizmą, Klerikalizmą. Nesigilindamas šia proga į autoriaus samprotavimus apie Liberalizmo tradicinį ir dabartinį turinį, čia atkreipsiu skaitytojų dėmesį į vieną sakinį: "Neturime ginčyti leistinumą įvesti teisinį Bažnyčios atskyrimą nuo valstybės dėl susidariusios ypatingos padėties. Tai rodo Portugalijos Salazaro pavyzdys" ("L. L." nr. 10, p. 294).

Į pirmąją šios citatos sakinį Katalikų Kunigų Seminarijoms ir Universitetams skirtuose Bažnyčios Viešosios Teisės veikaluose šiuo klausimu paprastai taip sakoma: "Pagrindinė klaida, kuria remias Bažnyčios ir Valstybės atskyrimo teisinis pastatas, yra iškreiptame sąžinės laisvės supratime. Bažnyčios ir Valstybės atskyrimas yra aiškiai atmestinas, kaip nedoras (impus)..., neprotingas (irrationalis)..., neteisingas..., kenksmingas praktikoje ir žmonių sieloms ir pažeidžiąs Bažnyčios teises" (iš Compendium Iuris Publici Ecclesiastici, Sac. Alphredus Ottaviani, Pop. Teisių Inst. leidinys, Laterano 1948, p. 322-328).

Šiais klausimais Apaštalo Sosto doktriną galima rasti Šv. Tėvų enciklikose: P. Leono XIII Libertas, Immortale Dei, Humanum Genus; P. Pijaus X Vehementer Nobis; P. Pijaus XI Dilectissima Nobis.

Antras mano pacituotas P. Salanto sakinytis liečia Portugaliją ir jos premjerą Salazar. Iš autoriaus lakoniško posakio kas nors galėtų pasidaryti išvadą, kad Salazaras Portugalijoje atskyrė Bažnyčią nuo Valstybės ar tam nors pritaria. Tokia nuomonė jį, kaip kataliką, ir pažemintų ir įžeistų. Jeigu jis ir būtų tokį dalyką padaręs, tai tas dar negriautų tradicinės Apaštalo Sosto doktrinos. Tačiau Salazar to nepadarė. Portugalijoje tai padaryta seniai prieš Salazar. Salazar yra Respublikos Prezidento skiriamas, nors jau ir keltą kadenciją, Ministeriu Pirmininku ir tokių klausimų jis vienas nesprensdžia. Kalbant apie jo darbuotę, su Portugalija susipažinusieji visi žino, kad jis daug darbuojasi atgaivinti savo tautoje beveik visai žlugusią katalikybę ir sugrąžinti Bažnyčiai jos teises, kurios ten buvo prieš jį atimtos Bažnyčios ir Valstybės atskyrimo titulu.

Vysk. V. Brizgys

iš filmų pasaulio

JUOZAS VAIŠNYS, S. J.

RAINTREE COUNTY

Jeigu žiūrovas, pusketvirtos valandos išsėdėjęs kino salėje, norėtų sau atsakyti, kuo šis filmas yra taip ypatingas, kad, einant jo pažiūrėti, reikia iš anksto užsisakyti bilieta ir dvigubai brangiau už jį mokėti negu paprastai, tai rasti tinkamą atsakymą nebūtų lengva. Gal jis ypatingas tik tuo, kad tęsiasi virš trijų valandų. Tai eilinė meilės drama Amerikos Civilinio Karo rėmuose. Nesakome, kad tai būtų blogas filmas. Jokių būdu! Suaugusiems jis gali būti labai idomus, nors tokių idomybių galima rasti ir kituose filmuose, kurie tęsiasi dvigubai trumpiau.

“Raintree County” yra suktas naujo filmavimo procesu, pavadintu “The Window of the World”, bet jis nedaug tesiskiria nuo CinemaScope. Muzikiniu ir garsiniu atžvilgiu filmas yra taip pat vidutinis. Dainininkas Nat “King” Cole savo dainuojamą “The Song of Raintree County” ausies per daug nesužavi, karštais susidaro išpūdis, kad dainos žodžiai yra prievarta iš plaučių stumiami.

Vaidyba galima pasigėrėti. Puikiai savo vaidmenis atlieka Elizabeth Taylor, Montgomery Clift, Eva Marie Saint ir anglas Nigel Patrick. Pirmą premiją už vaidybą, tur būt, laimėtų Elizabeth Taylor, o garsusis Montgomery Clift turėtų pasitenkinti tik antrąja arba trečiąja vie-

ta. Nors jo vaidyba gera, bet neprilygsta tai, kuria prieš keletą metų žavėjomės, žiūrėdami “I Confess”.

APRIL LOVE

Iš šio žanro filmų Amerikoje retai pasitaiko tokių gražių ir nekaltų kaip “April Love”. Jį rekomenduojame ir suaugusiems ir jauniems. Tai tikrai graži lengvo turinio pramoga. Nors, kaip titulas sako, čia yra kalbama apie meilę, bet ji yra ne tokia, kaip daugelyje kitų panašių filmų. Ji yra tikrai kilni ir nepersaldyta nei cukrum nei sacharinu.

Gražūs gamtos vaizdai, dainos ir arklių lenktynės labai pajvairina paprastą idilišką turinį. Prie to paprastumo ir idilijos prisideda taip pat ir du pagrindiniai kilnios bei simpatiškos išvaizdos artistai: Shirley Jones ir Pat Boone.

OLD YELLER

Gal būt, Walt Disney suprato, kad suaugę žmonės filmuose dažnai vaizduoja savo juodą, kerštingą, pilną intrygų gyvenimą, todėl jis savo gaminamuose filmuose verčiau nutarė vaizduoti gražesnę ir ramesnę vaikų bei gyvulių gyvenimą. Jau daug yra jo pagamintų filmų, kuriais gėrisi ne tik vaikai, bet ir suaugusieji, prislėgti fiziniai ir dvasiniai tvankaus didmiesčių klimato, lyg lengviau atsikvepia tyru gamtos oru.

Prie šios rūšies filmų galima priskirti ir "Old Yeller", kuriame pagrindiniai veikėjai yra du berniukai (Tommy Kirk ir Kevin Corcoran) ir vienas šuo — Old Yeller. Filme yra pilna paprastų, bet drauge ir įdomių nuotykių. Šuo parodomas labai gudrus ir draugiškas, turįs daug daugiau artimo meilės negu daugelis žmonių. Aišku, šuo negali turėti tikros artimo meilės, nes jis neturi proto nei valios, bet jame yra Dievo įdiegtas instinktas, kuris žmonėse dažnai būna visiškai nuslopintas. Panašūs filmai turėtų žmogui priminti, kad jo didžiausios Dievo dovanos — protas ir laisva valia — turėtų ugdyti gėrio instinktą jo prigimtyje, bet ne jį slopinti. Kitaip — žmogus bus žemesnis už gyvulį.

Šį gražų filmą turėtų pamatyti kiekviena šeima.

NAUJOS KNYGOS

Kun. Dr. Juozas Prunskis. AUGŠTYN ŠIRDIS! 260 psl., kaina \$2. Immaculata Press, Putnam, Connecticut.

Nebus apsiriktą pasakius, kad tai yra viena naudingiausių knygų, išleistų pasakutiniiais metais. Knygoje yra apie šimtas trumpų pasakojimų, išmargintų gražiais, gyvenimiškais pavyzdžiais, kuriuos autorius rinko per daugelį metų. Tai yra tikras gražiausių pavyzdžių rinkinys. Jais galės pasinaudoti ir kunigai pamoksluose ir kiti visuomenės veikėjai savo kalbose. Kalba, paremta įdomiais pavyzdžiais, yra pati geriausia.

Gal kai kas pasakys, kad knygoje išreikštos mintys yra per daug paprastos, kad stilius nėra per daug puošnus, kad reiktų daugiau ir minčių gilumo ir žodžių praeinatumo. Bet knygos autoriui visa tai yra labai tolima ir neįprasta. Jis rašo tik apie tai, ką žmonės tikrai supras, jis neieško gudriai supintų posakių ir iškilmingų žodžių, bet kalba pavyzdžiais. Juk pavyzdžiais bei prilyginimais kalbėjo ir Kristus. Jie žmones labiausiai paveikia ir

ilgiausiai atmintyje pasilieka. Suprantamais žodžiais išreikštos mintys paprastai yra gilesnės, o po rafinuotais posakiais dažniausiai slepiasi labai lėkšta mintis.

Tikrai autoriui esame dėkingi už šitą knygą, kuri yra labai didelis įnašas į mūsų religinę literatūrą.

Spaudos darbas atliktas labai švariai. Dail. A. Rūkštelės aplankas yra gražus, bet jis būtų dar gražesnis, jeigu spalvos nebūtų tokios rėkiančios. Kalba neblogo, bet vis dėlto pasitaiko vienas kitas nevartotinas ar neteisingai sudarytas žodis, pvz., **liudymas** (turi būti: liudijimas), **saužudybė** (savižudybė), **mokina** (moko). Taip pat autorius labai įpratęs vartoti lietuvių kalbai svetimą žodžių tvarką, pvz., rašo: **momentas gyvenimo**, o turėtų būti: gyvenimo momentas. Tai yra gal tik menknėkiai, tačiau dabar, kai mes norime, kad mūsų jaunimas vis daugiau išmuktų gražios ir teisingos lietuvių kalbos, kiekviena lietuviška knyga jam turėtų būti lyg autoritetinga gramatika.

Marius Katiliškis. MIŠKAIS ATEINA RUDUO. Romanas. Išleido "Terra", 3333 S. Halsted St., Chicago 8, Ill. Spaudė M. Morkūno spaustuvė. Viršelį paruošė R. Viesulas. 514 psl., kieti viršeliai, kaina \$5.

Marių Katiliškį pažįstame, kaip vieną talentingiausiųjų mūsų beletristų, kaip puikų pasakotoją su savo stilium, stiprų kaimo ir jo žmonių pažinimu, gaivališką ir spalvingą žodžiu. Įdomus ir daug žadantis jis buvo novelėse "Prasilenkimo valanda", brandus ir rimtas apysakų pynėje "Užuovėja", toks ir šioje knygoje, tik gal dar brandesnis, dar stipresnis ir įdomesnis.

Knyga, kurios neverta skaityti du kartus, nėra verta būti skaitoma nė kartą.

K. J. Weber